

CALLILEPIS NOCTURNA (LINNAEUS, 1758), XYSTICUS ACERBUS THORELL, 1872 EN PARDOSA PROXIMA (C.L. KOCH, 1874) GEVONDEN BIJ HEERLEN (ARANEAE, GNAPHOSIDAE, THOMISIDAE, LYCOSIDAE)

Jinze Noordijk

Wageningen Universiteit, Leerstoelgroep Natuurbeheer en Plantenecologie, Bornsesteeg 69, 6708 PD Wageningen
(Jinze.Noordijk@wur.nl)

ABSTRACT

Callilepis nocturna (Linnaeus, 1758), *Xysticus acerbus* Thorell, 1872, and *Pardosa proxima* (C.L. Koch, 1874) are rarely collected in the Netherlands. In 2003 and 2005, these species were observed in the most southern part of the Netherlands, close to the city of Heerlen. All three species were caught on a large roadside verge of the highway A76 with a species-rich and flowery hay-meadow vegetation (*Arrhenatheretum elatioris*). Two males of *Xysticus acerbus* were found here in the spring of 2003. One male of *Callilepis nocturna* was found in 2005 and this paper presents the first description of a finding place for this species in the Netherlands in at least 126 years. In 2005 also one male was found of *Pardosa proxima*, a lycosid spider with its main distribution in southern Europe. All the previous finding places in the Netherlands of the three species are given, and some other new localities for *Xysticus acerbus* and *Pardosa proxima*.

Key-words: *Callilepis nocturna*, Dutch records, *Pardosa proxima*, *Xysticus acerbus*

VONDSTEN BIJ HEERLEN

In een berm van de snelweg A76 vlak bij Heerlen (figuur 1, Amersfoort coördinaten 195-319) zijn drie zeldzame spinnensoorten verzameld: *Callilepis nocturna* (Linnaeus, 1758), *Xysticus acerbus* Thorell, 1872 en *Pardosa proxima* (C.L. Koch, 1874). In deze berm wordt een experiment uitgevoerd naar de effecten van verschillende typen maaibeheer op de geleedpotigenfauna. De vegetatie ter plekke kan gekarakteriseerd worden als een soorten- en bloemrijk glanshaverhooiland (*Arrhenatheretum elatioris*). De berm heeft een zuid-zuid-west expositie en heeft daardoor te maken met hoge temperaturen en grote verschillen in onder andere bodemvocht. In de berm stonden 50 vangpotten (Ø 8.5 cm, 3% formol) op een rij en deze waren operationeel gedurende vier perioden van twee weken in 2003 (26.iii-9.iv, 22.v-5.vi, 7-21.viii, 29.ix-13.x) en in 2005 (24.iii-7.iv, 18.v-2.vi, 4-18.viii, 29.ix-13.x). Twee mannetjes van *Xysticus acerbus* zijn tussen 22 mei en 5 juni 2003 verzameld. Van zowel *Pardosa proxima* als *Callilepis nocturna* is één mannetje verzameld in de periode 18 mei-2 juni 2005. Eén mannetje van *Xysticus acerbus* is opgenomen in de collectie van Naturalis te Leiden, het andere exemplaar bevindt zich, net als de exemplaren van *Pardosa proxima* en *Callilepis nocturna*, in de collectie van de auteur.

Figuur 1. De snelwegberm nabij Heerlen waar in 2003 en 2005 de bijzondere spinnensoorten zijn verzameld. Foto: J. Noordijk.

Figure 1. The roadside verge along a highway close to Heerlen, where the rare spider species were collected in 2003 and 2005.

VERSPREIDING VAN *CALLILEPIS NOCTURNA*

Callilepis nocturna leeft in droge bossen, op schaars begroeide duinen en op ruderaal terreinen (Hänggi *et al.*, 1995; Roberts, 1998; British Arachnological Society, 2006). Deze bodemjachtspin heeft een palearctische verspreiding en komt voor van Engeland tot Japan (British Arachnological Society, 2006). In Groot-Brittannië is slechts één populatie bekend in het uiterste zuiden van Engeland (British Arachnological Society, 2006). In België lijkt *Callilepis nocturna* zeer zeldzaam. In Vlaanderen staat de soort op de rode lijst vanwege de beperkte geografische verspreiding (Maelfait *et al.*, 1998). In Duitsland komt de soort redelijk algemeen voor, met zelfs een enkele vindplaats vlak over de Nederlandse grens (Arachnologische Gesellschaft, 2006).

Van *Callilepis nocturna* bestaan er uit Nederland slechts zeer oude beschrijvingen van vindplaatsen. Van deze waarnemingen is waarschijnlijk ook een deel niet juist (Van Helsdingen, 1999, omdat eerdere waarnemingen van Van Hasselt in zijn catalogus van 1885 niet meer worden genoemd). Er blijven zo twee vindplaatsen over uit de provincie Utrecht (Six, 1858), en één uit Maastricht (Becker, 1879). Dit maakt de melding in dit artikel tot de eerste zekere beschreven vindplaats van *Callilepis nocturna* in Nederland in minstens 126 jaar!

VERSPREIDING VAN *XYSTICUS ACERBUS*

Als habitat van *Xysticus acerbus* worden vooral plaatsen met een lage begroeiing, zoals heiden, zandduinen en kalkgraslanden, genoemd (Van Helsdingen, 1986; Roberts, 1998; Lambeets, 2005; British Arachnological Society, 2006). Deze soort heeft een groot areaal, namelijk geheel Europa, een enkel Afrikaans land (Algerije) en grote delen van Azië (landen als Rusland, Kazachstan, Nepal en Mongolië) (British Arachnological Society, 2006). In de zuidelijke delen van Engeland en Wales en in België is *Xysticus acerbus* zeldzaam. In Vlaanderen staat deze krabspin als "met uitsterven bedreigd" op de rode lijst (Maelfait *et al.*, 1998). In Duitsland komt de soort wijdverspreid voor en lijkt hier een voorkeur te hebben voor rivierbegeleidende biotopen (Arachnologische Gesellschaft, 2006). De soort komt hier ook op enkele plekken vlak langs de grens met Nederland voor (Arachnologische Gesellschaft, 2006).

In Nederland is *Xysticus acerbus* in 1977 in het Gerendal (Li) en in 1983 in Reuver (Li) verzameld (resp. Koomen, 1986; Peeters & Meijer, 1986). In 1990 is een vrouwtje van deze krabspin op de Wrakelberg verzameld (1.vi.1990, Amersfoort coördinaten 192-317, leg. V. Lefeber, det. P.J. van Helsdingen). Daarnaast is recentelijk een vondst in het Belgische deel van de grensmaas op een grindpioniervegetatie gepubliceerd (Lambeets, 2005). Ook in het Nederlandse deel van de grensmaas is de soort onlangs aangetroffen (Lambeets, zie dit nummer).

VERSPREIDING VAN *PARDOSA PROXIMA*

Pardosa proxima is een soort van voornamelijk vochtige graslanden (Roberts, 1998; British Arachnological Society, 2006). De soort komt verspreid voor in Groot-Brittannië, terwijl in Duitsland slechts een zeer beperkt aantal populaties bekend is (Arachnologische Gesellschaft, 2006; British Arachnological Society, 2006). De soort staat op de Vlaamse rode lijst, omdat zij er zeldzaam is en een beperkte geografische verspreiding heeft (Maelfait *et al.*, 1998). *Pardosa proxima* wordt naar het zuiden van Europa toe algemener en komt ook in noordelijk Afrika voor. Ook in Rusland is deze spinnensoort te vinden.

Deze wolfspin heeft in Nederland slechts twee beschreven vindplaatsen in Zuid-Limburg, beide in de omgeving van de Geul (Wiebes & Den Hollander 1974; Koomen, 1992). Daarnaast zijn er twee tot nu toe niet beschreven vindplaatsen van *P. proxima*, één vrouwtje uit de ENCI-groeve (27.v.1999, Amersfoort coördinaten 176-315, leg. en det. P.J. van Helsdingen) en drie mannetjes en vier vrouwtjes in Zeeland bij Braakman (6.v-10.vii.1996, Amersfoort coördinaten 040-372, leg. & det. P.J. van Helsdingen). De hier beschreven vondsten bevestigen zijn zuidelijke voorkomen in Nederland en zijn voorkeur voor vegetaties met hoog gras.

BEGELEIDENDE SOORTEN EN DISCUSSIE

De vondst in de berm van slechts twee mannetjes van *Xysticus acerbus* en een enkel mannetje van zowel *Callilepis nocturna* en *Pardosa proxima* op vijftig vangpotten is laag. Daarbij zijn alle soorten slechts in één jaar verzameld terwijl in twee jaren is bemonsterd. Wellicht dat de piek van de activiteit van de mannetjes, in mei-juni, in beide jaren net gemist is door de relatief korte bemonsteringsrondes. Een andere mogelijkheid is dat de soorten simpelweg zeldzaam zijn in de berm.

Deze vondsten laten zien dat wegbermen bijzondere natuurwaarden kunnen herbergen (zie ook Noordijk, 2005). Naast de drie hier besproken spinnen zijn in dezelfde berm nog meer interessante soorten aangetroffen, zoals *Trachyzelotes pedestris* (C.L. Koch, 1837), *Aulonia albimana* (Walckenaer, 1805) en *Cicurina cicur* (Fabricius, 1793). *Clubiona pseudoneglecta* Wunderlich, 1994 wordt, na de recente opsplitsing van *Clubiona neglecta* O.P.-Cambridge 1862, hier voor het eerst gemeld uit de provincie Limburg. Ook de hooiwagens *Homalenotus quadridentatus* (Cuvier, 1795) en *Trogulus nepaeformis* (Scopoli, 1763) zijn vermeldenswaardig. Beide soorten

Tabel 1. De spinnensoorten die in 2003 en 2005 in de wegberm bij Heerlen zijn verzameld.
Table 1. The spider species collected in 2003 and 2005 in the roadside verge close to Heerlen.

Araneidae	<i>Argiope breunnichi</i> (Scopoli, 1772) <i>Larinioides cornutus</i> (Clerck, 1757)	Liocranidae	<i>Phrurolithus festivus</i> (C.L.Koch, 1835)
Clubionidae	<i>Clubiona compta</i> C.L. Koch, 1839 <i>Clubiona neglecta</i> O.P.-Cambridge, 1862 <i>Clubiona pseudoneglecta</i> Wunderlich 1994 <i>Clubiona terrestris</i> Westring, 1851	Lycosidae	<i>Alopecosa cuneata</i> (Clerck, 1757) <i>Alopecosa pulverulenta</i> (Clerck, 1757) <i>Aulonia albimana</i> (Walckenaer, 1805) <i>Pardosa amentata</i> (Clerck, 1757) <i>Pardosa palustris</i> (Linnaeus, 1758) <i>Pardosa prativaga</i> (L.Koch, 1870) <i>Pardosa proxima</i> (C.L.Koch, 1847) <i>Pardosa pullata</i> (Clerck, 1757) <i>Pirata latitans</i> (Blackwall, 1841) <i>Trochosa ruricola</i> (De Geer, 1778)
Dyctinidae	<i>Cicurina cicur</i> (Fabricius, 1793)	Pisauridae	<i>Pisaura mirabilis</i> (Clerck, 1757)
Gnaphosidae	<i>Callilepis nocturna</i> (Linnaeus, 1758) <i>Drassyllus pusillus</i> (C.L. Koch, 1833) <i>Micaria pulicaria</i> (Sundevall, 1832) <i>Trachyzelotes pedestris</i> (C.L. Koch, 1837) <i>Zelotes latreillei</i> (Simon, 1878)	Salticidae	<i>Euophrys frontalis</i> (Walckenaer, 1802) <i>Heliophanus flavipes</i> Hahn, 1832
Hahniidae	<i>Hahnia nava</i> (Blackwall, 1841)	Tetragnathidae	<i>Pachygnatha clercki</i> Sundevall, 1823 <i>Pachygnatha degeeri</i> Sundevall, 1830
Linyphiidae	<i>Bathyphantes gracilis</i> (Blackwall, 1841) <i>Centromerita bicolor</i> (Blackwall, 1833) <i>Ceratinella brevis</i> (Wider, 1834) <i>Cnephalocotes obscurus</i> (Blackwall, 1834) <i>Erigone atra</i> Blackwall, 1833 <i>Erigone dentipalpis</i> (Wider, 1834) <i>Pocadicnemis juncea</i> Locket & Millidge, 1953 <i>Tenuiphantes tenuis</i> (Blackwall, 1852) <i>Tiso vagans</i> (Blackwall, 1834) <i>Walckenaeria antica</i> (Wider, 1834)	Thomisidae	<i>Xysticus acerbus</i> Thorell, 1872 <i>Xysticus audax</i> (Schränk, 1803) <i>Xysticus cristatus</i> (Clerck, 1757) <i>Xysticus kochi</i> Thorell, 1872
		Theridiidae	<i>Enoplognatha thoracica</i> (Hahn, 1833)

zijn waarschijnlijk zeldzaam en hebben een beperkte verspreiding in ons land, waarbij *Homalenotus quadridentatus* alleen in Zuid-Limburg voorkomt. Natuurlijk zijn er ook veel algemene spinnen en enkele hooiwagens tijdens beide bemonsteringsjaren aangetroffen. In tabel 1 en 2 staan alle door de vangpotten verzamelde soorten aangegeven en daarbij de frequent in hun web aangetroffen exemplaren van *Argiope breunnichi* (Scopoli, 1772). Omdat met vangpotten is gewerkt, zijn veel webmakende en hoger in de vegetatie levende soorten waarschijnlijk onderbemonsterd. De spinnengemeenschap in de berm is een combinatie van soorten die van wat hogere grazige vegetatie houden (in dit geval een glanshaverhooiland) en soorten die juist warmteminnend zijn (veroorzaakt door de zuid-west-west expositie van de berm). De onderzochte berm bij Heerlen was ook rijk aan plantensoorten (waaronder de rode lijst soorten: Gewone agrimonie, Borstelkrans, Geelhartje en Grote keverorchis). Daarnaast zijn enkele waardevolle insecten aangetroffen zoals het Kalkdoortje, de Breedschubmier, de Koninginnepage en de zeldzame loopkevers *Pterostichus ovoideus* en *Parophonus maculicornis*.

Naast natuurgebieden kunnen bermen dus een welkome aanvulling zijn voor de lokale flora en fauna. Omdat er vaak een extensief beheer plaatsvindt, in de vorm van één of twee keer per jaar maaien, kunnen hier soorten voorkomen die in het intensief gebruikte en bewerkte agrarische en stedelijke gebied geen habitat meer kunnen vinden.

Tabel 2. De hooiwagensoorten die in 2003 en 2005 in de berm bij Heerlen zijn verzameld.
Table 2. The harvestmen species collected in 2003 and 2005 in the roadside verge close to Heerlen.

Nemastomatidae	<i>Nemastoma lugubre</i> (Müller, 1776)	Phalangiidae	<i>Phalangium opilio</i> Linnaeus, 1761 <i>Rilaena triangularis</i> (Herbst, 1799) <i>Homalenotus quadridentatus</i> (Cuvier, 1795)
Trogulidae	<i>Trogulus nepaeformis</i> (Scopoli, 1763)		

DANKWOORD

Rijkswaterstaat financiert dit onderzoek. Peter van Helsdingen wordt hartelijk bedankt voor de determinaties van de Linyphiidae en de controle van het overige materiaal. André Schaffers, Louis de Nijs en Maurits Gleichman worden bedankt voor hun hulp bij het veldwerk.

LITERATUUR

- Arachnologische Gesellschaft 2006. Nachweiskarten der Spinnentiere Deutschlands (Arachnida: Araneae, Opiliones, Pseudoscorpiones). – Online op: <http://www.spiderling.de>
- Becker, L. 1879. Aranéides de Néerlande. – Annales de la Société Entomologique de Belgique 22, C.R.: xxxix-xxlvii.
- British Arachnological Society 2006. Checklist of British spiders. – Online op: <http://www.britishtspiders.org.uk/>
- Hänggi, A., E. Stöckli, W. Nentwig 1995. Habitats of Central European spiders. – Miscellanea Faunistica Helvetiae 4. Centre Suisse de cartographie de la faune, Neuchâtel.
- Hasselt, A.W.M. van 1885. Catalogus Araneorum hucusque in Hollandia inventarum. – Tijdschrift voor Entomologie 28: 113-188.
- Helsdingen, P.J. van 1986. Discrimination between *Xysticus luctuosus* (Blackwall) and *Xysticus acerbus* Thorell (Araneae, Thomisidae). – Mémoires de la Société Royal Belge d'Entomologie 33: 85-92.
- Helsdingen, P.J. van 1999. Catalogus van de Nederlandse spinnen (Araneae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 10: 1-191.
- Koomen, P. 1986. Spinnen (Arachnida, Araneae) van het Gerendal en de Kruisberg. – Natuurhistorisch Maandblad 75: 198-207.
- Koomen, P. 1992. Verslag van de 146e zomervergadering van de Nederlandse Entomologische Vereniging 31 mei-2 juni 1991 te Mechelen (L.). – Entomologische Berichten 52: ix-xxix.
- Lambeets, K., D. Bonte, D., J.P. Maelfait 2005. De spinnenfauna (Araneae) van een erosiegeul in het natuurreservaat "De Groeskens" langsheen de Grensmaas (Dilsen-Stokkem) – Nieuwsbrief van de Belgische Arachnologische Vereniging 20(1): 10-21.
- Noordijk, J. 2005. Spinnen van bermen op de Veluwe (Arachnida, Araneae). – Nieuwsbrief Spined 20: 29-34.
- Maelfait, J.P., L. Baert, M. Janssen, M. Alderweireldt 1998. A red list for the spiders of Flanders. – Bulletin de l'Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique, Entomologie 68: 131-142.
- Peeters, J.H.G., A.W.F. Meijer 1986. Nieuwe spinnen (Arachnida, Araneae) voor de Nederlandse en Limburgse fauna, deel 3. – Natuurhistorisch Maandblad 75: 93-96. [correcties in NM 75:120]
- Roberts, M.J. 1998. Spinnengids (Vertaling en bewerking voor Nederland door A.P. Noordam). – Tirion Uitgeverij, Baarn.
- Six, G.A. 1858. [Wetenschappelijke mededeling tijdens de 14^e algemene vergadering der Nederlandse Entomologische Vereniging, gehouden te Amsterdam, den 17 july 1858.] – Tijdschrift voor Entomologie 2: 14-21.
- Wiebes, J.T., J. den Hollander 1974. Spinachtigen - Arachnoidea. II Nederlandse wolfspinnen (Lycosidae en Pisauridae). – Wetenschappelijke Mededelingen KNNV 41: 1-24.

NIEUWE SOORT VOOR NEDERLAND IN BUITENLANDSE LITERATUUR

ABSTRACT

Reference is made to the occurrence of *Macroeris nidicolens* (Walckenaer, 1802) in the Netherlands as mentioned in foreign literature.

Key-words: first country record, *Macroeris nidicolens*

In het recente nummer van de Nieuwsbrief van ARABEL wordt een nieuwe soort voor Nederland vermeld. De springspin *Macroeris nidicolens* (Walckenaer, 1802) kwam in handen van Ed Nieuwenhuys, aangeleverd door een kennis in Spijkenisse, Zuid-Holland, en mogelijk geïmporteerd vanuit Spanje waarvandaan de familie net was teruggekeerd van vakantie (zie Van Keer *et al.*, 2006).

M. nidicolens komt in de meeste landen van Europa voor, maar ontbreekt in Scandinavië en Denemarken. Ze wordt ook niet vermeld van de Baltische landen, de Russische Federatie en Wit-Rusland (Van Helsdingen, 2006). Eigenlijk is het een Centraal- en Zuid-Europese soort. De vondsten in NW-Europa zijn allemaal van recente datum. Het is een bewoner van bomen en struiken.

LITERATUUR

- Helsdingen, P.J. van, 2006. Araneae. In: Fauna Europaea Database (Version 2006.1). (<http://www.european-arachnology.org>)
- Van Keer, K., H. de Koninck, H. Vanuytven & J. Van Keer 2006. Some – mostly southern European – spider species (Araneae), new or rare to the Belgian fauna, found in the city of Antwerp. – Nieuwsbrief van de Belgische Arachnologische Vereniging 21: 33-40.

